

**Prikaz knjige „Hrvatska heraldička baština
I. – odabrane teme“ prof. emer. dr. h. c.
Mirjane Matijević Sokol i izv. prof. dr. sc.
Tomislava Galovića**

Autorica: Ana Marija Ambrušec¹

Pomoćne povijesne znanosti razvile su se u okviru povijesti, a njihov glavni cilj je pravilno razumijevanje povijesnih izvora. Postoji mnogo disciplina pomoćnih povijesnih znanosti, a ni sami povjesničari oko toga broja nisu složni. Razlog tomu leži u činjenici da svaki povjesničar ima svoj specifičan način razmišljanja i percepciju, zbog čega se i definicija pomoćnih povijesnih znanosti može razlikovati. Bez obzira na razlike, osnovna funkcija ovih znanosti je ispravno datiranje izvora, što je ključno za pravilnu interpretaciju tih izvora u historiografiji. Stoga su sve discipline pomoćnih povijesnih znanosti iznimno korisne u istraživanju i važne pri proučavanju različitih razdoblja što iziskuje različitu metodologiju i tehnike. Jedna od tih disciplina je heraldika. Neophodno i nedovoljno istraženo područje kojem se, za razliku od međunarodnog, u Hrvatskoj pridaje nedovoljno pažnje. Heraldika nije samo jedna od disciplina pomoćnih povijesnih znanosti. Heraldika je trajan biljeg iz kojeg se može istražiti identitet ljudi i prostora. Dovoljno pažnje u današnje vrijeme toj vrlo važnoj disciplini na našem području svakako su posvetili cijenjeni prof. emer. dr. h. c. Mirjana Matijević Sokol i izv. prof. dr. sc. Tomislav Galović. Zahvaljujući njihovom dugogodišnjem trudu i angažmanu, uvidjeli su potrebu za kolegijem „Hrvatska heraldička baština“ te isti pokrenuli na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu akademske godine 2011./2012. i time dali nemjerljiv doprinos istraživanju heraldike i svih srodnih disciplina na ovim

¹ doktorandica Hrvatskog katoličkog sveučilišta, Zagreb, aambrusec@unicath.hr

prostorima. Kao odgovor na nastavne, studentske i istraživačke potrebe, Mirjana Matijević Sokol i Tomislav Galović, u zajednici sa uredničkim kolegijem, svoju višegodišnju stručnost i iskustvo prenose u pisani trag od kojih nastaje zbornik tekstova o relevantnim temama iz hrvatske heraldike.

Knjiga *Hrvatska heraldička baština I. – odabrane teme, Priručnik za studente*, uređivača i priređivača prof. emer. dr. h. c. Mirjane Matijević Sokol i izv. prof. dr. sc. Tomislava Galovića te još 23 autora i suradnika, uglednih povjesničara, izašla je na A4 formatu iz tiska 2024. godine, u nakladništvu Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i FF press, a financijskom potporom Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske. Ovaj historiografski relevantan i dobro strukturiran priručnik obuhvaća 362 stranice osnovnih heraldičkih pojmova, heraldičku praksu u srednjem i ranom novom vijeku, ali i odgovore na različita pitanja o suvremenoj uporabi grbova. Kompletno djelo opremljeno je opsežnim znanstvenim aparatom, uključujući bibliografiju s više od 200 izvora, bilješke, sažetak na engleskom jeziku i kazalo. Knjiga je podijeljena u 15 poglavlja, a svako poglavlje nudi specifične analize i historiografske uvide, uključujući teme poput europskog konteksta hrvatske heraldike, važnosti heraldičkih izvora i uloga heraldike u identitetskim i nacionalnim ideologijama. U uvodu urednici razmatraju dosadašnju literaturu i pristupe ovoj temi, a kroz cijelu knjigu provedena je znanstvena metodologija koja se temelji na pregledima relevantne literature i izvornog gradiva. Posebna pažnja posvećena je heraldičkim zbornicima, heraldičkoj terminologiji i primjerima iz povijesti hrvatskog plemstva, dok se u zaključku tematizira položaj heraldike u današnjem društvu.

Knjiga započinje uredničkim Predgovorom (7-12) i Uvodom u kojem priređivači opisuju razvoj i način održavanja kolegija „Hr-

vatska heraldička baština“ (13-15). Potom Tomislav Galović iznosi rad „Europski kontekst hrvatske heraldike i Pavao Ritter Vitezović kao njezin utemeljitelj“, u kojem objašnjava osnovne heraldičke pojmove, početke heraldike u Europi i Hrvatskoj, povijest plemstva i heraldike te hrvatske heraldičke zbornike (17-24). Galović poseban fokus stavlja na Pavla Ritтера Vitezovića kao utemeljitelja hrvatske heraldike sa svojom Stematografijom, odnosno ilirskim grbovnikom s teorijskim dijelom o heraldici (24-39). Nastavno, Mirjana Matijević Sokol u radu „Grbovnice – litterae armales“ analizira grbovnice kao ključne povijesne izvore kojima su plemstvu i lokalnoj samoupravi na hrvatskom prostoru dodjeljivani grbovi. Iz rada se posebice može iščitati utjecaj povijesno-kulturnih kretanja na hrvatsku heraldiku te koji oblici heraldičkih biljega dominiraju u priobalnim dijelovima Hrvatske, a koji u kontinentalnim krajevima. U ovom kontekstu Matijević Sokol također prikazuje nekoliko važnih grbovnica koje se čuvaju u arhivima. Na kraju svog članka izlaže diplomatsku strukturu grbovnica (41-53).

Urednički kolegij posvetio je posebnu pažnju ključnim aspektima svakog istraživačkog rada, a to su arhivski i muzejski rad, zbog čega slijedi pregled članaka koji opisuju temeljne heraldičke zbirke pohranjene u našim arhivima i muzejima.

Ladislav Dobrica u svom radu „Heraldički izvori u Hrvatskom državnom arhivu“ iznosi postupak za potragom heraldičkih izvora u fondovima i zbirkama Hrvatskog državnog arhiva. Dobrica dijeli izvore na primarne i sekundarne, pri čemu primarne obuhvaćaju Zbirka grbovnica (HR-HDA-885) i Zbirka prijepisa grbovnica (HR-HDA-886) te Grbovnici, dok sekundarne uključuju izvore iz obiteljskih i županijskih arhiva te ostalih sekundarnih heraldičkih izvora poput Zbirki pečatnjaka (HR-HDA-911) i Zbirki otisaka pečata (HR-HDA-912) (55-63). U istoj temi slijedi zajednički rad Sanje

Miljan i Suzane Simon koje u članku o heraldičkoj zbirci *Armales Arhiva Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* navode da posjeduju više od 140 isprava, od kojih je 119 grbovnica, dok su ostatak potvrde plemstva. Autorice u svom radu pišu kako Arhiv HAZU ima kronološki poredane zbirke, ističu neke zanimljive opisne i slikovne primjere, a za kraj diplomatički analiziraju grbovnicu obitelji Miletić iz 1627. godine (65-73). Nadalje, Matea Brstilo Rešetar opisuje Zbirku heraldike i sfragistike Hrvatskog povijesnog muzeja, koja sadrži više od 5000 predmeta od 15. stoljeća. Autorica opisuje sadržaj zbirke (grbovnice, grbove, rodoslovlja) te postupak nabava heraldičke i sfragističke građe. Naposljetku naglašava potencijal ovih zbirki (75-86).

Dalje u knjizi slijedi niz radova o hrvatskom grbu, a prvi je članak Ive Banca „Biljezi identiteta: heraldika i nacionalne ideologije kod Južnih Slavena“, gdje je iznesena analiza razvoja grbova u kontekstu južnoslavenskih naroda. Tu je faksimilno i u prijevodu objavljen Korjenić-Neorićev zbornik te *Stemmatographiae Illyricanae liber primus* Pavla Ritera Vitezovića. Banac se osvrće na Vitezovićevu Stematografiju i kasnija izdanja iste te širenje nacionalne ideologije putem grbova upravo iz tendencije Vitezovićeve vremena (87-104). Potom slijedi rad Dubravke Peić Čaldarović „Grbovi hrvatskog plemstva – činjenice kulturnog naslijeđa i identiteta“ u kojem razmatra utjecaje različitih heraldika na razvoj hrvatskog plemstva. Naglašava kako grbovi pružaju uvid u povijest plemstva i svakodnevni život, ali i različite vremenske i prostorne utjecaje. Poseban naglasak stavlja se na razlikovanje autentičnih (izvornih) grbova i onih koji su rekonstruirani ili interpretirani kasnije (spomenički/moderni). Tekst također ističe potrebu za daljnjim proučavanjem obiteljske heraldike kako bi se očuvala kulturna baština i identitet plemićkih obitelji (105-117). Zatim, Nikša Stančić i Dubravka Peić Čaldarović u članku „Povijest hrvatskog

grba kao povijest dezintegracije i integracije hrvatskog prostora“ kronološki prikazuju razvoj simbola hrvatskog identiteta od 13. stoljeća, odnosno preheraldičke simbole, pa do današnjeg suvremenog grba Republike Hrvatske (119-133).

U nastavku knjige Mario Jareb u svom članku „Crveno ili bijelo? Bijelo ili crveno? Mitovi i činjenice o boji početnog polja hrvatskog šahiranog grba“ analizira mitove i činjenice vezane za boje početnog polja hrvatskog šahiranog grba. Tekst se bavi problematikom koja je često prisutna u javnosti, posebno kroz medijske rasprave. Jareb naglašava da se ponekad pogrešno koristi označavanje grba s početnim bijelim poljem kao neka vrsta političkog ili ideološkog simbola. Umjesto toga, autor istražuje povijesne činjenice o razvoju grba, analizirajući različite verzije koje su se koristile, od prvih poznatih primjera iz 15. stoljeća poput grba u Innsbrucku do danas (135-160).

Drugi dio knjige koncipiran je kao svojevrsna „studija slučajeva“ što čitatelju pruža još bolju i detaljniju percepciju. Tako vrlo opsežan rad „Heraldika u kamenu/primjer grada Korčule“ Vicka Fiskovića govori o heraldičkoj baštini grada Korčule, naglašavajući važnost grbova u kontekstu povijesti i geostrateškog položaja grada. Autor ovdje objašnjava da grbovi, poput onih lavova sv. Marka i mletačkih plemića, odražavaju venecijansku vladavinu nad Korčulom do kraja 18. stoljeća. Također naglašava kako, unatoč povijesnim procesima poput uništavanja ili premještanja grbova i oštećenja tijekom bombardiranja 1944. godine, heraldička baština i dalje ostaje prisutna na zidinama, palačama, crkvama i privatnim kućama. Iz teksta se može iščitati značaj kamenoklesarske tradicije, gdje su grbovi isklesani u kamenu i često jednostavniji od prebogato ukrašenih verzija. Fisković piše kako se Korčula ističe kao „grad grbova“, budući da su osim plemića i biskupa, svoje grbove

imali i bogatiji pučani, bratovštine i obrtnici, a iako je korčulanska heraldika bogata, znanstvena istraživanja na ovu temu još su nedovoljna (161-190). Slijedi potom članak Hrvoja Kekeza „Grb knezova Babonića i njihovih potomaka knezova Blagajskih: heraldička obilježja, postanak i povijesne mijene“ u kojem se detaljno iznosi analiza grbova knezova Babonića i njihovih potomaka čija se povijest uporabe i heraldičkih mijena može pratiti tijekom osam stoljeća što je jedan od rijetkih primjeraka grbova slavonskog plemstva. Autor zaključuje kako su Babonići svoj grb heraldički oblikovali prema grbu goričko-tirolskih grofova od kojih su preuzimali određene heraldičke elemente, a sukladno njihovim međusobnim kontaktima, stvaranju prvih političkih i ženidbenih veza. Kasnije se u njihov obiteljski grb počinju unositi novi elementi koji su pratili heraldičku modu određenog vremena (191-207). „Istraživanje heraldičke baštine/primjer Sisačko-moslavačke županije“ autora Antonia Perkovića koji se fokusira na istraživanje heraldike i zavičajne povijesti prostora današnje sisačko-moslavačke županije, analizirajući sačuvane grbovnice iz 16. i 17. stoljeća prikazuje uvid grbova pohranjenih u Državnom arhivu u Sisku, Gradskom muzeju u Sisku te Arhivu HAZU u Zagrebu. Perković je svojom diplomatičkom i heraldičkom analizom osam (dotad neobjavljenih) sačuvanih grbovnica uvelike pridonio razumijevanju lokalne povijesti šireg sisačko-moslavačkog područja (209-218). Nadalje, Jakša Raguž u svom radu „Nastanak grba grada Gline“ razmatra nastanak grba općine/grada Gline gdje opisuje proces nastanka i (ne)usvajanja grba od 1984. do 1995. godine (219-236), dok Ivan Botica pak u svojem tekstu „Primijenjena heraldika/primjer izrade novog grba“ piše o proceduri usvajanja grba na primjeru općine Otok te problematizira proceduru usvajanja grba i zastave u tom mjestu Splitsko-dalmatinske županije (237-243). Posljednji članak ovog poglavlja završava sa sveobuhvatnim radom Željka Heimera pod naslovom „Suвременa hrvatska municipalna heraldika/neke

osnovne značajke". Heimer opisuje pristup, zakonski okvir, načela i procedure za usvajanje grba i zastave jedinica lokalnih samouprava, ali i poteškoće pri istraživanju municipalnih grbova i zastava te svrstava grbove u službene, poluslužbene i neslužbene kategorije. Autor još iznosi statističke podatke odobrenih i registriranih grbova. Posebno zanimljiv dio je o likovnim rješenjima i dizajnu novih grbova i zastava (245-263).

Knjiga se zaključuje Prilogom koji su priredili Mirjana Matijević Sokol, Tomislav Galović i Maja Tabak Demo u kojem su predstavljeni izvorni latinski tekstovi i hrvatski prijevodi triju odabranih grbovnica: Grbovnica Ivana De Dominisa, Pečatnica/Grbovnica grada Varaždina i Grbovnica Kraljevine Slavonije (265-275). Vrlo važan dio knjige uključuje dodatak o veksilologiji (279-296), znanstvenoj disciplini vrlo sličnoj heraldici, u kojem autor Željko Heimer, inače utemeljitelj i predsjednik Hrvatskog grboslovnog i zastavoslovnog društva te predsjednik Međunarodne federacije veksiloloških udruženja, opisuje temelje ovog područja iz čega se može zaključiti kako uz grb zastava također zaslužuje znanstveno-stručnu obradu.

Na kraju knjige slijede sažetak na engleskom jeziku, popis izvora i literature, popis slikovnih i drugih priloga te popis autora i suradnika u ovome priručniku.

Zaključno, ova knjiga obuhvaća značajna pitanja koja se odnose na povijest hrvatskog grba, istraživanje heraldičkih baština u različitim hrvatskim regijama, te na suvremene izazove u izradi novih grbova. Posebnu vrijednost i znanstveni doprinos knjizi daju uključeni tekstovi na latinskom jeziku s prijevodima, temeljitoj obradi neizostavnih izvora i ilustracija u ovom području te dodatak o veksilologiji. Djelo se, uz svoju tematsku širinu, izdvaja i kao

sintetizirani pregled hrvatske heraldike, obuhvaćajući sve od „žive heraldike“ srednjeg vijeka do suvremenih aplikacija.

Ova je knjiga dugo očekivana i priželjkivana među kolegama povjesničarima, povjesničarima umjetnosti, studentima te širem krugu ljudi koji se interesiraju za znanstvene i umjetničke discipline poput ovih, ali i općenito kulturnu baštinu Hrvatske. U nadi da će se na ovaj način, kroz znanstveno strukturirane analize, uskoro u pisani oblik pretočiti i ostale jednako važne discipline pomoćnih povijesnih znanosti, koje čine ključan aparat svakog povjesničara, jer bi to predstavljalo ogroman znanstveni doprinos kako sadašnjim, tako i budućim generacijama.